PORTFOLIO JAKO OBRAZ PROFESNÍHO RŮSTU STUDENTEK UČITELSTVÍ PRO MATEŘSKÉ ŠKOLY

PORTFOLIO AS AN IMAGE OF THE PROFESSIONAL GROWTH OF STUDENTS OF KINDERGARTEN TEACHING

Veronika Rodová[1], **Zora Syslová**[2]

[1–2]Katedra primární pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Příspěvek přináší pohled na portfolio a jeho místo v reflektivně pojatém přípravném vzdělávání učitelů mateřských škol na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Autorky ve shodě s jinými autory vnímají portfolio jako fenomén, který významným způsobem ovlivňuje profesionalizační rozvoj studentek a představuje tak důležité pedeutologické téma. Výsledky přinášejí pohled na čtyři autentická portfolia jako cestu k proměně profesního myšlení studentek, které portfolio využily při státní závěrečné zkoušce.

Klíčová slova: *portfolio, student, reflektivně pojaté přípravné vzdělávání, předškolní vzdělávání, profesní rozvoj*

Abstract

The paper provides an overview of the portfolio and its place in the reflective preparatory education of preschool teachers at the Faculty of Education of Masaryk University. The authors, in agreement with other authors, perceive the portfolio as a phenomenon that significantly influences the professional development of students and thus represents an important pedeutologic topic. The results provide insight into four authentic portfolios as a way to transform the professional thinking of the students who used the portfolios in the state final exam.

Keywords: *portfolio, student, reflectively conceived pre-service teacher training, preprimary education, professional development*

1 Úvod

V současnosti je předškolní vzdělávání celosvětově uznávané, jako první velmi důležité společenské prostředí, se kterým se dítě setkává mimo nejbližší rodinu (např. Yoshikawa et al., 2013). V souvislosti s tím se mění pohled na profesi učitele mateřské školy i na podobu přípravného vzdělávání. Naším cílem proto bylo přispět k diskuzi o profesionalizačním pojetí přípravy učitelů s využitím výzkumného pohledu na portfolio jako prostředku prohlubující se učitelské způsobilosti, názorových a vztahových proměn v profesionalizačním příběhu (Lukášová, Svatoš & Majerčíková, 2014).

2 Teorie

V souladu se Spilkovou (2019, s. 275) vnímáme tzv. profesionalizační koncepci učitelské přípravy za nosné pojetí, které propojuje silné stránky bipolárně chápaných paradigmat, akademického a kompetenčního. Klíčovým pojmem v procesu profesionalizace studenta se stává autoregulace. Její součástí jsou zvnitřněné procesy autonomního sebehodnocení, které dokládají výsledky profesionalizační cesty studenta v jeho portfoliu a současně také seberozvojové náměty budoucích profesních činností. Ucelený, analyticky pojatý pohled na portfolio představuje monografie Tomkové (2018), která se stala významným východiskem naší práce. Další východisko tvořil model přípravy učitele jako reflektivního praktika (*reflective practitioner*). Tento koncept vychází z předpokladu, že učitel dokáže teoreticky reflektovat své praktické zkušenosti a že svou praktickou činnost opírá o vědecké poznatky.

3 Metodologie výzkumu

Cílem akčního výzkumu bylo zachytit a popsat, jak ovlivňují výukové strategie (kooperativní a vrstevnické učení) proces profesionalizační individualizace 17 studentek které absolvovaly volitelný předmět Tvorba profesního portfolia. Naším cílem bylo odpovědět na specifické výzkumné otázky: *Jaké typy portfolií studentky vytvořily? Jaký význam studentky portfoliu v kontextu svého profesionalizačního rozvoje přisuzují?* V tomto příspěvku se věnujeme analýze portfolií čtyř studentek vybraných z původního výzkumného vzorku, které v jarním

semestru 2020 ukončily studium státní závěrečnou zkouškou, při které portfolio uplatnily, což nám umožnilo sledovat a zaznamenat celý proces etapy profesionalizace. Pro analýzu portfolií jsme se opíraly o kriteriální systém kvality navržený Tomkovou (2018, s. 212), tzn. že by portfolio mělo (1) být jasně strukturováno, (2) obsahovat autentické dokumenty/artefakty, které vyjadřují, co je pro studenta důležité, (3) obsahovat reflektivní poznámky týkající se jak teorie, tak praktických zkušeností studenta, (4) obsahovat výzvy, podněty pro zlepšování kvality profesních dovedností studenta. Analýzu doplnily polostrukturované rozhovory s těmito studentkami v délce přibližně půl hodiny. Nahrané a přepsané rozhovory byly analyzovány v programu ATLAS.ti. Metoda otevřeného kódování (Švaříček & Šeďová, 2007, s. 211–222) odhalila čtyři kategorie, které participantky považovaly za významné pro utváření portfolia: (1) porozumění obsahu portfolia, (2) autentický přístup, (3) příležitosti k učení a (4) využití portfolia.

4 Výsledky

Analýza umožnila zachytit proces budování profesní identity studentek (Spilková, 2004, s. 147–149) v rovině jejich schopností, osobního zaměření a vnitřního přesvědčení. Portfolia ukázala osobní jedinečnost každé studentky, která se promítla v jejich typech (Tomková, 2018). U Barbory se jednalo o *studijně-profesní portfolio*, u Lenky o *procesně bilanční portfolio*, Petra vytvořila *živé profesní portfolio* a Monika se stala autorkou *originálního portfolia*. Portfolia zachytila předchozí zkušenost participantek v podobě intuitivních názorů (např. na osobnost učitele mateřské školy) a jak se jejich identita začala během studia proměňovat a stabilizovat ve vlastním pojetí, založeném na argumentaci a kritickém pohledu na své pedagogické dovednosti. Z rozhovorů vyplynulo, že participantky po absolvování volitelného předmětu lépe porozuměly významu portfolia i jeho obsahu, jak uvádí např. Monika: „Než jsem absolvovala kurz, tak jsem měla v portfoliu jen seminárky, bez reflexí, nebylo to nijak strukturované, prostě to byla složka plná složek." Portfolio, které představovalo významnou oporu při přípravě na SZZ se pro všechny participantky stalo zdrojem jistoty a umožnilo jim uvědomit si změny, kterými během studia došly: „[…]Že jsem úplně jiný člověk, než jsem byla, když jsem sem přišla".

5 Závěry a diskuse

Výsledky ukazují, jak se portfolio stává centrálním prvkem učení a profesionálního posunu. Studentky k tvorbě portfolia přistupovaly zodpovědně, výrazným rysem práce se stalo systematické propojování teorie a praxe a rozvoj schopnosti argumentovat, což žádoucím způsobem ovlivnilo podobu SZZ. Práce s portfoliem vedla studentky k vytvoření vlastních učebních strategií, které při přípravě na SZZ funkčně uplatnily. Výsledkem byly autentické individuální přístupy k učení s originálními výstupy, jejichž cílem nebylo naplnit požadavky zkoušejících, ale ukázat, kdo jsou a jakými učitelkami by chtěly a mohly být.

6 Literatura

Lukášová, H., Svatoš, T., & Majerčíková, J. (2014). *Studentské portfolio jako výzkumný prostředek poznání cesty k učitelství.* Zlín: Univerzita T. Bati.

Rodová, V., & Syslová, Z. (2021). Profesní identita studentek učitelství pro mateřské školy a její odraz v portfoliu. *Pedagogická orientace*, *31*(1), [v tisku].

Spilková, V. (Ed.) (2004). *Současné proměny vzdělávání učitelů.* Brno: Paido.

Spilková, V. (2019). Přístupy k výuce pedagogiky v kontextu měnících se paradigmat v učitelském vzdělávání. *Pedagogika*, *69*(3), 269–291.

Švaříček, R., & Šeďová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál.

Tomková, A. (2018). *Portfolio v perspektivě reflektivně pojatého vzdělávání učitelů.* Praha: Pedagogická fakulta UK.

Yoshikawa, H., Weiland, C., Brooks-Gunn, J., Burchinal, M., Espinosa, L., Gormley, W. T., Ludwig, J., Magnuson, K., Phillips, D., & Zaslow, M. (2013). *Investing in our Future: The Evidence Base on Preschool Education.* Washington, D.C.: Society for Research in Child Development. http://fcd-us.org/resources/evidence-base-preschool